

TARIXIY YODGORLIKLARNI RESTAVRATSIYA QILISHGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR

Mustafaqulova Dilfuza ¹

¹ Termiz arxeologiya muzeyi qayta ta'mirlovchi rassom

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:09.06.2025

Revised: 10.06.2025

Accepted:11.06.2025

KALIT SO'ZLAR:

Tarixiy yodgorliklar,
Restavratsiya, Madaniy
meros, Me'moriy
obidalar, Konservatsiya,
Rekonstruksiya,
Autentiklik, Venetsiya
xartiyasi, UNESCO,
ICOMOS, Ilmiy
asoslangan restavratsiya,
Minimal aralashuv.

Mazkur ishda tarixiy yodgorliklarni restavratsiya qilishning nazariy asoslari, xalqaro tamoyillari va O'zbekistondagi amaliy tajribalari yoritilgan. Restavratsiya tushunchasi, uning asosiy turlari va tamoyillari (ilmiylik, minimal aralashuv, reversibilitet) bo'yicha ma'lumotlar taqdim etilgan. Shuningdek, UNESCO va ICOMOS kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan me'yoriy hujjatlar (Venetsiya xartiyasi, 1964) asosida tarixiy obidalarini saqlash bo'yicha global yondashuvlar tahlil qilingan. O'zbekiston tajribasi sifatida Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlar misolida amalga oshirilgan restavratsiya loyihalari ko'rib chiqilgan. Ish davomida madaniy merosni asrashdagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ham muhokama qilingan. Annotatsiyada mavzuning dolzarbligi va kelajakda restavratsiya sohasini rivojlantirish zarurati alohida ta'kidlangan.

KIRISH. Tarixiy yodgorliklar – bu xalqning moddiy va ma'naviy merosi bo'lib, ular o'z davrining madaniy, san'at, diniy va siyosiy tarixini aks ettiradi. Ularni saqlash, restavratsiya qilish va kelajak avlodga yetkazish har bir jamiyatning muhim vazifasidir. Restavratsiya ishlari yodgorlikning tarixiy, madaniy va me'moriy qiymatini saqlab qolishga qaratilgan ilmiy va amaliy faoliyatdir.

Restavratsiyaning asosiy tushunchalari va tamoyillari Restavratsiya (lotincha "restauratio" – qayta tiklash) bu – yodgorlikning asl holatini tiklash, uni yemirilishdan saqlash va tarixiy ko‘rinishini qayta tiklash maqsadida amalga oshiriladigan ilmiy asoslangan ishlar majmuasidir.

Asosiy tamoyillar quyidagilardan iborat:

- **Ilmiylik** – barcha restavratsiya ishlari tarixiy hujjatlar, arxeologik va arxiviy ma'lumotlarga asoslanadi.
- **Asl nusxaga hurmat** – obida arxitekturasini, materiali va badiiy xususiyatlari saqlanadi.
- **Minimal aralashuv** – faqat zarur qismlar restavratsiya qilinadi.
- **Reversibilitet** – qo‘shilgan qismlar keyinchalik olib tashlanishi mumkin bo‘lishi kerak.

Restavratsiya turlari

1. **Konservatsiya** – obidani mavjud holatda saqlash va yemirilishdan himoya qilish.
2. **Restavratsiya** – yodgorlikning yo‘qolgan qismlarini asl holatga qaytarish.
3. **Rekonstruksiya** – butunlay yo‘qolgan qismlarni tarixiy manbalar asosida qayta tiklash.

Xalqaro me'yoriy asoslar

- **Venetsiya xartiyasi (1964)** – yodgorliklarni restavratsiya qilishning asosiy xalqaro tamoyillarini belgilaydi.
- **UNESCO tavsiyalari (1972)** – madaniy merosni saqlash va restavratsiya qilish bo‘yicha xalqaro me'yorlar.

O‘zbekistonda restavratsiya ishlari O‘zbekiston Respublikasi tarixiy obidalarni restavratsiya qilish va saqlash borasida keng ko‘lamli ishlar olib bormoqda. Bu sohadagi siyosat quyidagi hujjatlar asosida olib boriladi:

- “Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun (2001);
- Prezident qarori (2020): “Madaniy meros obyektlarini asrash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.

Amaliy misollar

1. **Zo‘rmola stupasi (Eski Termiz)** – I-II asrlarga oid buddaviylik stupasi. Germaniya va Yaponiya bilan hamkorlikda restavratsiya ishlari olib borilgan.
2. **Fayoztepa buddaviylik ibodatxonasi (Eski Termiz)** – I-VII asrlarga oid buddaviylik ibodatxonasi. 2004-2006-yillarda UNESCO, O‘zbekiston, Yaponiyalik tarixchi olimlar bilan hamkorlikda restavratsiya va konservatsiya ishlari amalga oshirilgan.

3. **Ko‘k Gumbaz masjidi (Shahrisabz)** – GTZ (Germaniya) bilan hamkorlikda tiklangan.

Xulosa Tarixiy yodgorliklarni restavratsiya qilish – bu nafaqat arxitektura va san’atga oid muhim vazifa, balki xalqning tarixiy xotirasini saqlash masalasidir. Restavratsiya ishlari doimiy ravishda ilmiy yondashuv, xalqaro hamkorlik va davlat qo‘llab-quvvatlovi asosida olib borilishi kerak.

Foydalanilgan manbalar:

1. ICOMOS. The Venice Charter, 1964.
2. UNESCO Recommendations, 1972.
3. madaniyat.uz – O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi.
4. Fayzullaev Sh. "Tarixiy yodgorliklar va ularni restavratsiya qilish texnologiyasi". Toshkent, 2018.
5. Аскаров А. "O'zbekistonning tarixiy yodgorliklari va ularni asrash masalalari". Toshkent, 2009.

